

HR 24 maart 1995, ECLI:NL:HR:1995:ZC1680, NJ 1996/158 (Kuikenbroederij)

Wetsartikelen:	Art. 3:9 BW, art. 5:16 BW; art. 3:97 BW, art. 3:110-111 BW
Kernwoorden:	Dubbele levering bij voorbaat; zaaksvorming; vruchttrekking; kosten van behoud
Kern:	Machinaal uitbroeden van eieren is zaaksvorming; uitgebode eieren gelden niet als vrucht van de moederkip; vordering leverancier van veevoeder niet bevoorrecht als 'kosten van behoud'
W.H. van Boom © versie 2 september 2019	

1. Casus en uitspraak

Deze zaak speelt onder oud recht maar heeft ook voor het huidige recht nog relevantie. Het gaat kort gezegd om het volgende. Hollander exploiteert een kuikenbroederij en opfokbedrijf. Het bedrijf legt zich toe op het machinaal uitbroeden van kippeneieren en het opfokken van kuikens tot hennen om deze daarna door te verkopen. Voor de financiering van de onderneming heeft Hollander een financieringsrelatie met Rabobank Domburg. Tot zekerheid van terugbetaling heeft Hollander zich verplicht om onder andere al het huidige en toekomstige pluimvee fiduciair over te dragen aan de Bank. Fiduciaire eigendomsoverdracht is tegenwoordig stille verpanding, maar onder het oude BW (tot 1992) had het de vorm van een eigendomsoverdracht aan de Bank. De eigendom werd overgedragen aan de geldschieter zonder dat het zekerheidsobject uit de feitelijke macht van de geldlener overging aan de fiduciaire eigenaar. Levering van roerende zaken geschiedde dus door middel van een bezitsverschaffing c.p. (zie nu art. 3:115 aanhef en onder a BW). Levering van toekomstige roerende zaken kon geldig bij voorbaat geschieden door middel van een 'geanticipeerd c.p.' (vgl. nu art 3:97 lid 1 BW jo. art 3:115 aanhef en onder a BW). Aldus geschiedde ook in dit geval. In 1978 werd een akte opgemaakt tussen de Bank en Hollander waarin de tweezijdige c.p.-verklaring voor zowel het bestaande als toekomstige pluimvee werd opgenomen.

De financieringsbehoefte van Hollander gaat echter verder. Daarom spreekt hij tussen 1982 en 1985 af met Euribrid, de leverancier van de broedeieren, dat de eigendom van de eieren door Euribrid wordt voorbehouden én dat aan Euribrid in fiduciaire eigendom wordt overgedragen het bestaande en toekomstige pluimvee. Dat betekent dat Hollander vanaf dat moment pretendeert aan twee partijen zijn eigendom te hebben overgedragen. En daar blijft het niet bij want Hollander draagt in dezelfde periode zijn bestaande en toekomstige pluimvee óók over aan een aantal leveranciers van veevoeder.

In 1985 gaat Hollander failliet en zowel de Bank, Euribrid als de voederleveranciers hebben onbetaalde vorderingen op de gefailleerde. Het nog aanwezige pluimvee wordt door de Bank als eigenaar opgevorderd van de curator en verkocht. Vervolgens rijst de vraag wie aanspraak kan maken op de opbrengst. Euribrid en de voederleveranciers slaan de handen ineen en dragen hun vorderingen over aan een stichting die vervolgens tegen de Bank een procedure aanvangt. In beide

feitelijke instanties wordt de Bank echter in het gelijk gesteld. In cassatie gaat de stichting voor een aantal ankers liggen. Zo stelt zij:

- dat de kippen bij voorbaat waren geleverd aan de leveranciers en dus aan hen toekwamen,
- dat het eigendomsvoorbehoud op de eieren wordt voortgezet op de uitgebroede kuikens,
- dat het Hof had moeten ingaan op de stelling dat de eieren en dus de uitgebroede kuikens natuurlijke vruchten van de moederkippen van Euribrid waren en
- dat het geleverde veevoer tot het behoud van de kippen heeft geleid en de vordering tot betaling van het voer bevoorrecht is op de kippen.

De Hoge Raad verwerpt al deze stellingen. Hij geeft eerst aan hoe moet worden geoordeeld over botsende leveringen aan verschillende personen bij wijze van fiduciaire eigendomsoverdracht:

“(…). Ook naar het vóór 1 januari 1992 geldende recht, dat te dezen toepasselijk is, werkt de levering van een toekomstig goed bij voorbaat niet tegen iemand die het goed ingevolge een eerdere levering bij voorbaat heeft verkregen. Zulks geldt met betrekking tot roerende zaken ook indien de vervreemder de bij voorbaat geleverde roerende zaken, op het tijdstip waarop hij deze onder zich krijgt, wil gaan houden voor een ander. Dat kan anders zijn indien degene die roerende zaken ingevolge een eerdere levering bij voorbaat in beginsel zou verkrijgen, met de vervreemder is overeengekomen dat deze de vrijheid heeft zich eenzijdig te onttrekken aan de verplichting om de zaken voor eerst genoemde te gaan houden. Het Hof heeft echter vastgesteld dat niet is gesteld of gebleken dat de Bank en Hollander’s Kuikenbroederij zodanige overeenkomst hebben gesloten.”

De regel dat een levering door bezitsverschaffing c.p. bij voorbaat van een roerende zaak niet werkt tegenover iemand die het goed al eerder bij voorbaat heeft geleverd, vinden we tegenwoordig in art. 3:97 lid 2 BW. Deze bepaling hanteert dus min of meer een vorm van het *prior tempore*-beginsel: de oudere ‘geanticipeerde c.p.’ gaat boven de jongere. Degene die aldus heeft geleverd, kan zijn door de verklaring gebonden wil niet meer veranderen door op het moment dat hij de zaken daadwerkelijk in zijn vermogen krijgt, zich eenzijdig aan de verklaring te onttrekken en toch voor een ander te gaan houden. Een contraire wil wordt genegeerd; de houder kan zijn houderschap voor de een niet zelf omzetten in een houderschap voor de ander (vgl. art. 3:110 en 3:111 BW). Als de vervreemder dus op het moment dat de zaken in zijn vermogen komen, nog beschikkingsbevoegd is, gaan het bezit en de eigendom van rechtswege over op de persoon aan wie hij bij voorbaat *het eerst* had geleverd. Dat is anders, zo voegt de Hoge Raad eraan toe, als met die persoon is overeengekomen dat het de vervreemder toegestaan is om na de ‘geanticipeerde c.p.’ aan de een toch nog te gaan houden voor een ander. Daarvan was hier geen sprake.

Wat betreft de stelling dat het eigendomsvoorbehoud op de eieren wordt voortgezet op de uitgebroede kuikens had het Hof geoordeeld dat eieren *andere zaken* zijn dan het kuiken dat uit het ei kruipt: een kuiken ondergaat door het ei te verlaten een zodanige gedaantewisseling dat een zaak ontstaat die naar verkeersopvatting een eigen identiteit heeft die moet worden onderscheiden van de oorspronkelijke zaak (het ei). Dat oordeel geeft volgens de Hoge Raad ‘niet blijk van een onjuiste opvatting’. Dat betekent dus dat dit oordeel in stand blijft en dat de opvatting van het hof over wat de verkeersopvattingen met zich brengen, correct wordt bevonden.

De stelling dat Euribrid eigendomsvoorbehoud had op de geleverde eieren en dus ook op de uitgebroede kuikens, wordt daarom ook verworpen:

“(…) Het gaat in het onderhavige geval om broedeieren die door Euribrid aan Hollander’s Kuikenbroederij zijn afgeleverd. Voor de ontwikkeling van de zich daarin bevindende embryo’s tot kuikens was een broedproces nodig. Door de aflevering van de eieren heeft Euribrid Hollander’s Kuikenbroederij in staat gesteld de eieren bedrijfsmatig, in een gemechaniseerd proces, te doen uitbroeden. Het Hof heeft kennelijk aangenomen dat de behandeling van de eieren door Hollander’s

Kuikenbroederij als een vorming voor zichzelf van nieuwe zaken, te weten de kuikens, moet worden aangemerkt en dat Hollander's Kuikenbroederij daardoor eigenaar van de kuikens is geworden. Dit oordeel geeft niet blijk van een onjuiste rechtsopvatting. Het is ook niet onbegrijpelijk in het licht van de gedingstukken waaruit naar voren komt dat voor het kunstmatig uitbroeden van eieren gedurende een periode van omstreeks drie weken een reeks van handelingen is vereist, te weten — onder meer — door de eieren in een of meer broedinstallaties te plaatsen en daarin het natuurlijke broedproces na te bootsen door de eieren regelmatig van positie te veranderen en voorts door zorgvuldig de juiste temperatuur en vochtigheidsgraad in de broedinstallatie te bewaren. (...)"

De stelling dat het hof had moeten ingaan op de vraag of uitgebroede eieren als de natuurlijke vruchten van de moederkip moeten worden gezien, wordt ook verworpen:

*"(...) Ook naar het voor 1 januari 1992 geldende recht dient, in zoverre in overeenstemming met art. 3:9 BW, aan de hand van de verkeersopvattingen te worden beoordeeld welke zaken als natuurlijke vruchten van andere zaken worden aangemerkt.
In 's Hof's (...) oordeel ligt besloten dat de kuikens die zijn geboren uit eieren die zijn afgeleverd aan Hollander's Kuikenbroederij en daar in het kader van haar bedrijfsvoering kunstmatig zijn uitgebroed, naar verkeersopvatting niet als vruchten kunnen worden aangemerkt van de kippen die de eieren hebben gelegd. Uit dat oordeel — dat niet van een onjuiste rechtsopvatting blijk geeft — volgt dat het Hof de hier bedoelde stelling niet in het midden heeft gelaten, maar heeft verworpen. (...)"¹*

Ook de stelling dat de facturen van de voederleveranciers 'kosten van behoud' betreffen, strandt:

*"(...)Het voorrecht verbonden aan een vordering tot voldoening van kosten tot behoud zoals bedoeld in art. 1185, aanhef en onder 4 (oud), stemt in zoverre overeen met het in art. 3:284 lid 1 BW bedoelde voorrecht dat het begrip "kosten tot behoud" beperkt moet worden opgevat. Zoals ook naar voren komt uit [de parlementaire geschiedenis van Boek 3 BW] vallen onder het begrip kosten tot behoud van een zaak, slechts de kosten die zijn gemaakt om de zaak in fysieke zin voor teniet gaan te behoeden. Daaronder zijn niet begrepen kosten voor onderhoud.
Mede omdat, ook al gezien de rang van dit voorrecht, bezwaarlijk valt te aanvaarden dat het van toepassing zou zijn op alle vorderingen tot betaling van de koopprijs uit zulke veel voorkomende overeenkomsten als die tot levering van hetgeen nodig is voor het houden dan wel kweken of fokken van planten en dieren moet, voor wat betreft veevoeder uit [de parlementaire geschiedenis van Boek 3 BW] worden afgeleid dat — onverschillig of het gaat om voer dat slechts tot voedsel, dan wel om voer dat mede tot opkweken dient de kosten daarvan in de regel niet kunnen worden aangemerkt als "kosten, tot behoud van een goed gemaakt". Dat zal slechts anders zijn onder bijzondere omstandigheden welke ertoe hebben geleid dat het voer is moeten worden aangeschaft ter onmiddellijke afwendig van levensgevaar voor de betrokken dieren. Dergelijke omstandigheden zijn in dit geding evenwel gesteld noch gebleken. De vordering ter zake van de levering van het voer is daarom niet als vordering tot voldoening van kosten tot behoud bevoorrecht. (...)"*

2. Commentaar

De uitkomst van de procedure is dat de mechanisch uitgebroede kuikens 'een eigen identiteit' hebben en dus in goederenrechtelijke zin geen voortzetting van het ei zijn.² Gezien het uitbroedproces dat Hollander verrichtte, was sprake van zaaksvorming in de zin van (thans) art. 5:16

¹ De Hoge Raad (r.o. 3.4.5) voegt daar nog aan toe dat het hof dus ook (impliciet) de stelling heeft verworpen dat een kuiken bestanddeel is van het ei en dit ook blijft na het verlaten van het ei.

² De 'leer' van de 'eigen identiteit' gaat terug op HR 5 december 1986, ECLI:NL:HR:1986:AB9250, NJ 1987/745 (gescheurde orchideeën).

lid 2 BW. De eigendom van de eieren (en dus het embryo) komt daarmee te vervallen en de persoon die voor zichzelf de nieuwe zaak vormt, krijgt een originair eigendomsrecht op de nieuw gevormde zaak.

Ook wordt geoordeeld dat de kuikens naar verkeersopvatting evenmin een *vrucht* van de moederkip zijn. Dat is van belang omdat een botsing dreigt tussen de regels over vruchttrekking en zaaksvorming. Op grond van (thans) art. 3:9 BW jo. art. 5:1 lid 3 BW zou de constatering dat sprake is van een natuurlijke vrucht er namelijk toe leiden dat de eigenaar van de moederkip (Euribrid) van rechtswege de eigenaar van het kuiken is. Dat zou tot botsing met de regels inzake zaaksvorming leiden: die maken namelijk de ‘vormer’ van het kuiken tot de eigenaar van het kuiken. Daarom is het criterium van de verkeersopvatting hier zo belangrijk: die bepalen enerzijds dat de kuikens hier door zaaksvorming een nieuwe zaak zijn met een eigen identiteit en anderzijds dat de biologische band tussen moederkip en kuiken niet volstaat om nog van een vrucht in de zin van art. 3:9 BW te kunnen spreken. Daarbij dient men te bedenken dat het proces van mechanisch uitbroeden een sleutelrol speelt. Zou een particulier een kip in eigendom hebben die op het erf scharrelt, een ei legt en zelf uitbroedt, dan ligt het voor de hand om aan te nemen dat het kuiken – hoezeer het ook een nieuwe zaak is met een eigen identiteit die afwijkt van het ei – in dat geval wél een natuurlijke vrucht is van de moederkip in de zin van art. 3:9 BW. En dan is het kuiken eenvoudigweg eigendom van de eigenaar van de moederkip (art. 5:1 lid 3 BW). Zou men die redenering niet volgen, dan zou het kuiken namelijk aan niemand toebehoren.

Het eigendomsvoorbehoud op de eieren van Euribrid kwam dus te vervallen op het moment dat de nieuwe gevormde zaak uit het machinaal uitbroede ei kroop. Die nieuwe zaak, het kuiken, kwam op dat moment in eigendom van Hollander. Omdat deze al in 1978 de kuikens bij voorbaat aan de Bank had geleverd, is de Bank eigenaar geworden van alle kuikens die voor faillietverklaring uit het ei zijn gekropen.³ Euribrid en de voederleveranciers hebben geen fiduciaire eigendom verkregen, geheel in lijn met de hoofdregel van art. 3:97 lid 2 BW. De voederleveranciers hebben geen ‘kosten van behoud’ gemaakt en zijn dus evenmin bevoorrechte schuldeisers.

³ Strikt genomen zijn de kuikens die na datum faillietverklaring 00:00 uur uit het ei zijn gekropen, niet in eigendom verkregen door de Bank. Deze vallen onbezwaard in de boedel.